
Politička dimenzija kršćanske antropologije

Ignazio Sanna, Rim

UDK: 233 : 111

Pregledni znanstveni rad

1. POLAZIŠTE KRŠĆANSKE ANTROPOLOGIJE: ČOVJEK - SLIKA BOŽJA

Stvori Bog čovjeka na svoju sliku (Post 1,27). Držim da je najprikladnije polazište za razmatranje o političkoj dimenziji kršćanske antropologije teološka tvrdnja o čovjeku stvorenom na sliku Božju. Moje je osvjedočenje, zapravo, da se mimo shvaćanja čovjeka moderne - usredotočenog na primat subjekta, apsolutne racionalnosti, znanstvene spoznaje, ideala slobode i emancipacije - i mimo shvaćanja čovjeka postmoderne - usredotočenog na etički pluralizam i pluralizam istine, na obranu razlike koja završava u gospodstvu ništavila - može pronaći jedno "drugo" i različito shvaćanje čovjeka, neovisno i o apsolutizmima univerzalne racionalnosti i o partikularizmima kulturalne fragmentarnosti, filozofske estetike, etičkog nihilizma. Teološka antropologija koja je u stanju pružiti takvo shvaćanje čovjeka koje bi u jednu višu i harmoničnu viziju integriralo zahtjeve moderne i postmoderne, to je, po momemu sudu, ona koju baštini hebrejsko-kršćanska predaja i koja je usredotočena na temeljnu kategoriju čovjeka kao *slike Božje*. Kategorija slike nosi u sebi samoj dimenziju drugačijosti, različitosti, razlike, jer je njezina bit da bude slika jednoga drugog, a njezina zadaća jest da omogući vidjeti tog drugog. Nosi u sebi također dimenziju pluralnosti i zajedništva, jer Bog koji je razlog njegove ikoničnosti jest Bog Jedan u tri osobe, jest izvor zajedništva i uzajamnosti. Nosi u sebi odnos prema Kristu kao "konkretni univerzal", jer je čovjek utoliko slika Božja ukoliko je slika Kristova, a ta slika Kristova se odražava na licu ljudi svih jezika i svih kultura.

Činjenica, potom, da se čovjeka promatra kao sliku ne samo po naravi i biti, nego i po tome da on treba sve više postajati

slikom kroz dinamiku progresivnoga asimiliranja koje se ostvaruje uzduž čitava njegova života, izražava vrlo dobro koncept slike u fragmentu koji se zapačuje da postane slika u cjelini. Čovjek putnik i hodočasnik ne posjeduje nikad potpunu sliku, nego samo njezino parcijalno ostvarenje u vremenu i u povijesti. Čovjek je jedna od slika Božjih, ali ne i jedina slika Božja. On je jedna među mnogim slikama preko kojih se Bog uprisutnjuje u svijetu, jedna ograničena slika koja ne može iscrpiti predstavljanje neograničenoga. Očita trošnost te slike posvjedočena je posebno stvarnošću grijeha koji, iako ne uništava bit slike, ipak potamnjuje njezin sjaj i slabi njezinu duhovnu moć.¹

Ako se promatra s ontološkog motrišta, slika ima osobnu dimenziju - koja stavlja čovjeka u odnos sa svijetom njegova bića i njegove slobode - društvenu dimenziju - koja ga veže uz svijet drugih, bilo kao pojedinaca bilo kao društva - kozmičku dimenziju - koja ga stavlja u odnos sa životnim područjima prostora i vremena.

Osobna dimenzija slike ističe slobodu, jer je povezuje s Bogom, i stoga dopušta da poštuje "drugog" Boga i da poštuje također "drugog" čovjeka u izvršavanju svoje slobode. Društvena dimenzija slike ističe uzajamnost, jer je povezuje s individualnim dostojanstvom svakog pojedinog čovjeka i svake pojedine žene, i dopušta da se poštuje "drugoga" na razini paritetnog odnosa, a ne unutar odnosa u kojem vlada ovisnost i komplementarnost. Kozmička dimenzija ističe odgovornost, jer je povezuje s ulogom božanskog namjesništva koje je čovjek pozvan vršiti u stvorenom svijetu, i dopušta da se poštuje svijet kao "drugog", i to na razini odnosa odgovornosti.

Od te tri dimenzije (osobna, društvena i kozmička), koje su sve konstitutivne u istoj mjeri, ja razmatram u okviru ovoga mojeg interventa samo drugu, tj. društvenu dimenziju, jer je ona, s jedne strane, temelj političke odgovornosti kršćanina, a

---

¹ A. J. Heschel, u: *Il canto della libertà*, Qiqajon, Magnano, 2000., s pravom napominje da je sudbina čovjeka ta da odražava sliku Božju a ne njegovu karikaturu. Istinska slika ne stoji toliko u izvanjskom prijanjanju uz obred, ustanovu, nego u nutрини osobe, u njezinoj nutarnjosti.

s druge je možda dimenzija koju treba najviše braniti od rizika i opasnosti aktualnog globaliziranog društva, koje proizvodi osamljenost i privatizira osjećaje.

Globalizacija, ustvari, osim svojih nesumnjivih pozitivnih učinaka, vodi također do osamljenosti globalnog građanina, do individualizma, do egoizma, do "tekućeg" društva,² koje se oslobađa od svake etičke i društvene obveze, od svake kulturalne predaje i povijesnog sjećanja, od svake religiozne pripadnosti. Ta potonja se sve više nadoknađuje nostalgичnim politeizmom bogova i praksom mitoloških obreda i praznovjerja. Takvu osamljenost posebno snažno artistički ocrta engleski slikar Laurence Stephen Lowry (1887.-1976.), poznat po svojem slikanju industrijskih pejzaža kao onih grada Manchestera. On je već 1930. naslikao slavnu sliku simboličkog imena: *Matchstick Men*, "Ljudi žigica". Na toj slici punoj visokih zgrada i bez arhitektonske fantazije vide se ljudi koji šecu svaki za svoj račun. Svi imaju izražaj razdvojenih, čak i djeca. Ne postoji ni jedna osoba u odnosu s drugom, jedan koji govori s drugim, jedan koji gleda drugoga u oči. Zgrade skrivaju nebo. Tvornički dim obavlja osobe i stvari u nerazgovjetnoj konfuziji. To je u potpunosti suprotnosti s osjećajem koji se u čovjeku javlja kada posjeti škotski gradić New Larnack, gdje su idealisti s kraja devetnaestog stoljeća napravili pokušaj da ujedine ljude i rad učine humanijim poštujući osobne i obiteljske uvjete.

2. DRUŠTVENA DIMENZIJA ČOVJEKA KAO SLIKE BOŽJE: TRINITARNA ONTOLOGIJA

Nije dobro da čovjek bude sam (Post 2,18). Društvena dimenzija čovjeka slike Božje, dakle, stoji u osnovi njegova komunitarnog bića, a to njegovo komunitarno biće nalazi posljednji i radikalni temelj u trinitarnoj ontologiji. Bliza i

---

² Usp. Z. Baumann, *La solitudine del cittadino globale*, Feltrinelli, Milano, 2000; *Id.*, *La società liquida*, Laterza, Roma-Bari, 2002.

dalja povijest su nas poučile da je ispovijedanje ogorčenoga monoteizma često dovodilo do ratova religije, do dramatičnih oblika političke i kulturalne intolerancije. Stoga se danas više nego ikada osjeća potreba da se otvori drugom i da se živi vlastita religiozna vjera u oblicima konkretne solidarnosti i u iskrenom promicanju civilnog suživljenja. Čovjek slika Božja je nužno komunitarni i dijaloški čovjek, a komunitaran i dijaloški je jer je trinitaran čovjek. Nužno je stoga produbiti neke vidove trinitarne ontologije koji nam pomažu da teološki uklopimo političku dimenziju kršćanske antropologije.

Trinitarna ontologija, na temelju obnovljenog interesa za Pismo, za predaju starih crkava i za liturgiju, pozvana je da razotkrije krsno i trinitarno tumačenje Vjerovanja naroda kršćanskog. U predaji Crkve, ustvari, postoje različite verzije trinitarnog Vjerovanja. One starije, sa tripartitnom strukturom, koje su upotrebljavane posebno u liturgiji, preuzimale su trostruku ispovijest vjere krštenja: "Vjerujem u samo jednog Boga, Oca; vjerujem u samo jednog Gospodina, Isusa Krista, Sina; vjerujem u Duha Svetoga, Gospodina, jednog s Ocem i Sinom".³ One novije, naprotiv, koje su se nametnule na poseban način u latinskoj predaji, imale su četveropartitnu strukturu i proglašavahu: "Vjerujem u samo jednog Boga, Oca, Sina, Duha Svetoga." Kako se može konstatirati, prema starim krsnim simbolima, Bog je vlastito ime Oca, tako kako su mu ga dodjeljivali sam Isus i prve kršćanske zajednice. Prvi članak Vjerovanja starih verzija bijaše dakle: "Vjerujem u samo jednog Boga, Oca svemogućega." Slijedila su druga dva članka koja proglašavaju vjeru u Sina i u Duha Svetoga. Prvi članak najnovijih verzija, naprotiv, vrlo je različit. U njemu, prve riječi "vjerujem u samo jednog Boga", su jedna vrsta preambule, koja prethodi izjavi vjere u svaku od tri Osobe, Oca, Sina i Duha Svetoga. Dakle, u tim je formulama Bog, koji je prethodno

---

³ Može se vidjeti samo jedan primjer tih krsnih simbola u formuli takozvane *Fides Damasi*: "Vjerujemo u samo jednog Boga Oca svemogućega i u samo jednog Gospodina našega, Isusa Krista, Sina Božjega i u samog jednog Duha Svetog Boga" ... (DS, 71).

potvrđen, na neki način suma, zbir, sinteza triju Osoba koje su predstavljene u nastavku. Upravo to drugo tumačenje je ono koje se nametnulo u zapadnoj predaji sve do naših dana i koje je nazočno u poznatom "Vjerovanju Pavla VI." iz 1968., kao i u finalnom blagoslovu sadašnje mise: "Blagoslovio vas svemogućí Bog, Otac, Sin i Duh Sveti."

Izvorno tumačenje Vjerovanja, tj. krsno i trinitarno tumačenje, je ono koje su usvojila dva prva ekumenska koncila, u Niceji i Carigradu. U njemu je ime Boga prije svega vlastito ime Oca. Bog nije odredni pridjev, nego osoba. I Sin je također osoba, druga osoba Trojstva. Kada su učenici gledali Isusa u tijelu i kostima i slušali ga gdje moli Oca, oni nisu miješali Oca i Sina i nisu vidjeli u njima samo jednu osobu, čak ako je Isus govorio da su on i Otac jedno (Iv 17,11.21). Isusova molitva iznosi na vidjelo u isto vrijeme razliku i zajedništvo Oca i Sina. I kada zajednica daje Isusu ime Boga - kao što to čini Ivan na početku i na kraju svojega evanđelja (Iv 1,1; 20,28) ili Pavao u nekim od svojih kateheza (Rim 9,5; Tit 2,13) - ne zamjenjuje Sina s Ocem niti ga miješa s njim, nego ga shvaća kao drugu Osobu koja participira na istom božanstvu Oca. Isus je Bog kao Bog, Bog s Bogom. Prema proglasu apostola Pavla, on je "Gospodin, na slavu Boga Oca" (Fil 2,11), a ne na njegovo mjesto ili zamjenjujući se s njim. Ista stvar je s Duhom, koji je proglašen trećom Osobom Trojstva, a ne trećim Bogom. I on je Gospodin, i on je Bog s Ocem i Sinom, i čašćen je s tim naslovom. Ime Boga za Sina i Duha je dakle, uvijek jedan atribut, dok je za Oca isto ime uvijek imenica.

U svjetlu tog povijesnog podrijetla koje je vrlo značajno, Vjerovanje koje ispovijedaju krštenici ne može biti, stoga, samo općenita istina vjere koja tvrdi opstojnost Boga, neovisno o Trojstvu. Ispovijest kršćanske vjere je prije svega trinitarna. Kršćani ne poznaju drugoga Boga doli onoga koji se dariva i priopćuje u trinitarnom odnosu. To je razlog zašto Vjerovanje, koje se izgovara na svečan način prvi put na krštenju i trajno preuzima tijekom čitava života krštenika, treba postati obveza i način života po modelu trinitarne egzistencije. Vjerovanje, kojemu u obredu krštenja prethodi svečana izjava odricanja od

zla, obvezuje kršćanina, u ime Boga Jednoga i Trojstvenoga, u borbi protiv svega onoga što dijeli.

Krštenjem, nasljeđujući Krista te snagom njegova Duha, Bog Jedan i Trojstveni uvodi kršćanina u dinamizam dara i sudioništva koji određuje sam njegov bitak. Krsna posveta je trojstvena. Eklezijalni život krštenika, koji proizlazi iz te krsne posvete, razvija se u pravcu zajedništva, na sliku Trojstva. Euharistija je za krštenika nastavak ulaska u dinamiku zajedništva i uzajamnosti, u zanos koji - posredstvom Sina, s njim i u njemu, u jedinstvu Duha - omogućuje da prepoznamo jedinu ljubav koja dolazi od Boga Oca i poziva da živimo kao braća.⁴

Postoje mnogi konkretni oblici kako živjeti i svjedočiti trinitarnu ontologiju. Treba ipak reći da put koji vodi do "susreta" s Trojstvom u životu ne tvore u prvom redu teološki pojmovi i dogmatske formule, iako su oni potrebni i korisni. Pokušaj da se susretne i misli Trojstvo pomoću formula bio bi jednak više ili manje pokušaju da se shvati riječ analizirajući tintu kojom je napisana. Bog je mnogo više od jedne definicije; daleko nadilazi gramatiku riječi i pojmova. Boga se susreće u iskustvu susreta, kako svjedoči samo Pismo, koje radije pripovijeda iskustvo Boga, a manje raspravlja o Bogu. Stoga, Trojstvo nije pojam koji bi trebalo shvatiti, nego iskustvo koje treba živjeti. U filmu o deset zapovijedi, *Dekalog I*, redatelj Kieslowski predstavlja dječaka protagonistu kako se igra na kompjutoru. Taj dječak se iznenada zaustavlja i pita tetu kakav je Bog. Teta ga gleda u šutnji, približava mu se, zagrlj ga, ljubi mu kosu, i drži ga priljubljena uza se, pita ga kako se osjeća u njezinim rukama. Pavel se ne želi otrgnuti iz zagrljaja, podiže oči i odgovara kako se osjeća dobro, vrlo dobro. Tada teta veli: "Eto, Pavel, Bog je takav." Dakle, ljudska je ljubav evanđelje Boga, evanđelje o Bogu. Ljudska ljubav čini autentičnim svako teološko učiteljavanje o Trojstvu, svaki tradicionalni nauk o naravi Boga.

---

⁴ Usp. J. N. Besançon, *Dio non è solo. La Trinità nella vita dei cristiani*, San Paolo, Cinisello Balsamo, 2002., str. 41-44. Vidi također AA. VV., *La Trinità - Esperienza di Dio*, u: Nuova Umanità, (2002), str. 140-141.

Bog želi biti posvjedočen i doživljen u konkretnim gestama ljubavi i privrženosti jer je ljudska ljubav sakrament božanske ljubavi te se polazeći od zajedništva ljudskih osoba uspijeva naslutiti zajedništvo božanskih osoba u Trojstvu. Samo Bog je Bog, ali Bog nije sam. On je zajedništvo. Kršćanski Bog, Bog Isusa Krista je Trojstvo, tj. susret, odnos, međusobno darivanje. Ta iznenađujuća istina objavljena je u Isusu Kristu. U židovskoj religiji objavljena je samo jedincatost Boga, i to na način da se je moglo pomišljati kako je u Bogu samo jedna osoba. Međutim, u kršćanskoj religiji tvrdnja o vjeri u samo jednog Boga čuva još uvijek svoju vrijednost, ali dobiva novo značenje jer uključuje vjeru u tri osobe. Zaziv koji je Mojsije, veliki prijatelj Božji, uputio Bogu s molbom da Gospodin dođe posred naroda, da hoda zajedno s njime, da se ne zadrži na brdu poput nekog dalekog i uzvišenog vođe, već da siđe i izgubi se posred naroda (Iz 34, 9), izražava egzistencijalno ovu trinitarnu vjeru i u sebi veoma dobro sažimlje tajnu želju svakog srca. I zaista, Bog je sišao posred svojega naroda, sudjeluje u radostima i patnjama svakog čovjeka, usklađuje svoj korak s ritmom ljudskog koraka te zahtijeva da bude prihvaćen i priznat kao Bog. Polazeći od objave Trojstva, može se nazreti da Bog nije samo ljubav u svojem odnosu prema nama nego da je on i prije toga ljubav u samome sebi. Božja ljubav prema vani je produženje i odsjaj njegove unutarnje ljubavi.

Uvjerenje da trojstveno otajstvo obuhvaća cjelokupnu kršćansku egzistenciju kao njezin princip, središte i završnica, posvjedočeno je na poseban način u pavlovskim i ivanovskim spisima. Npr. Pavlova Druga poslanica Korinćanima završava jednom formulom blagoslova nedvojbeno liturgijskog podrijetla: "Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama" (13,13). Za sv. Pavla, izgradnja zajednice postaje blagoslovom, molitvom te biva dovedena u svezu sa svojim izvorima, tj. s Trojstvom. Milost, ljubav, zajedništvo definiraju kršćansku egzistenciju. Polazišna točka trojstvene objave je milost Isusa Krista, jer je baš događaj Kristov povijesno mjesto na kojem se je ljubav Očeva očitovala u svoj svojoj punini i konačnosti. Bog "milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću" (Iz 34,6), koji

“hoda” posred svojeg naroda (Iz 34,9), Bog koji “nije poslao svoga Sina na svijet da sudi svijet, nego da se svijet spasi po njemu” (Iv 3,17); Bog koji je “tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina” (Iv 3,16), da bi svi imali život; onaj Bog koji svojim prijateljima dariva “drugog Branitelja” (Iv 14,16), tj. Duha Svetog jer ne želi nikoga ostaviti u samoći (Iv 14,16). Parafrazirajući pučku izreku “učiniti se dvojicom”, kojom se izražava cjelovitost ljudske zauzetosti, a ne želeći pritom ostaviti dojam nedostatka poštovanja, moglo bi se način trojstvene ljubavi sintetizirati uz pomoć tvrdnje da je ona, ljubav Boga Jednoga i Trojstvenog, ljubav koja se učinila trojicom!

3. MOMENTI TRINITARNE ONTOLOGIJE U ŽIVOTU KRŠĆANINA

“*Gle, evo kostiju od mojih kostiju!*” (Post 2,23). Iz onog što smo do sada rekli proizlazi da je prvi i temeljni odraz trojstvene ontologije u egzistenciji jednog kršćanina njezina konstitutivna relacionalnost. Naime, kao što Bog nije Bog samac, već je Bog sa Sinom i Duhom, također i čovjek nije čovjek sam, nego postaje čovjekom unutar odnosa povezanosti i zajedništva s drugim. Bez sumnje se može ustvrditi da je ono što tvori čovjeka kao osobu nesumnjivo njegova sposobnost reći “ja”. Ali čovjekova sposobnost reći “ja” uvijek se rađa unutar susreta s jednim “ti” te je upravo taj susret jednog ja s jednim ti ono što čini mogućim “mi”. Opisujući početke ljudske povijesti, Knjiga Postanka pokazuje kako je prva ljudska riječ rođena upravo iz suočenja s drugim i prihvaćanja drugoga: “*Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega*” (Post 2,23). Trenutak u kojem, u nekoj vrsti primitivne poetske ekstaze, životinjski krik postaje ljudskom riječju, jest onaj u kojem se čovjek otvara odnosu, zajedništvu.

Nadalje, možemo reći da je ova konstitutivna relacionalnost, koja je na samome izvorištu ljudskog života, na neki način objava *ad extra* (prema van) Kristova trojstvenog događaja. Naime, Isus se katkada izražava u jednini i kaže: “*Izašao sam od Oca i došao na svijet*” (Iv16, 28). On ne kaže “mi”, iako

govori polazeći od svoje dvije naravi, božanske i ljudske. Kaže "ja", u jednini. Drugi put se izražava u množini i kaže: "K njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti" (Iv 14, 23). Isus govori o samome sebi i Ocu, izražavajući se u množini. Koristeći *mi* u množini, on pokazuje da govori o dvjema osobama, Ocu i Sinu, i o jednoj trećoj, Duhu Svetome. On ima dvije naravi te je zbog toga pravi Bog i pravi čovjek, ali, kao što to naviješta kršćanska vjera, on je samo jedna osoba. Njegovo zemaljsko "ja", koje svoje podrijetlo ima u "ti" koje on upućuje Ocu, je utjelovljenje vječnog Sinovljevog "ja", koje svoje podrijetlo ima u vječnom "ti" - "Ti si moj Sin" - koje mu Otac upućuje odvijeka. Dakle, u trinitarnoj ontologiji, jedinstvenost osobe ne suprotstavlja se zajedništvu, već ga naprotiv utemeljuje. Zajedništvo, autentično zajedništvo, a ne stapanje, je ono što promiče jedinstvenost osobe.

U otajstvu Trojstva ukorijenjen je i utemeljen ideal svakoga ljudskog zajedništva, tj. ideal savršene ljubavi. Istina, u trojstvenom otajstvu suočeni smo s jednom uistinu izvanrednom zajednicom: tri osobe tvore jedinstvo koje opstoji samo u Bogu, jedinstvo jedinog bitka, bitka koji je u Bogu istovjetan, koji pripada Ocu, Sinu i Duhu Svetom. Ali jedinstvo bitka u množini osoba predstavlja jednu istinu koja se odražava i osvjetljuje situacije jedinstva u ljudskim zajednicama. Naime, premda imaju samo jedan bitak zajednički svoj trojici, Otac, Sin i Duh Sveti su tri međusobno potpuno različite osobe. Ne postoje osobe koje bi bile originalnije od osoba u Trojstvu, i to baš u njihovoj osobnoj stvarnosti. Otac je potpuno Otac i kao takav je potpuno različit od Sina i od Duha Svetog. U njegovoj osobi sve je očinsko, i to u najširem značenju očinstva tako da je ono, sukladno našem načinu mišljenja, istodobno i majčinstvo, budući da u Bogu ne postoji razlika u spolovima. Sa svoje strane, Sin je potpuno Sin: u njemu je sve sinovsko. Na temelju evanđeoskih tekstova može se ustvrditi da je Isusova osobnost jedna u biti sinovska osobnost, okrenuta k Ocu. Znamo da osobnost Duha Svetog proizlazi iz sjedinjenja Oca i Sina i da se pritom potpuno razlikuje od prve dvije božanske osobe. Različitost osoba ne suprotstavlja se njihovom jedinstvu. Ona im omogućuje apsolutno jedinstvo bitka. Stoga možemo iz toga zaključiti da razlike među osobama ne predstavljaju prepreku

njihovu jedinstvu. Otac, Sin i Duh Sveti tvore samo jednog Boga, u savršenom i idealnom jedinstvu. Sukladno tome, kao po nekoj vrsti egzistencijalne analogije, moramo priznati da također i u ljudskim zajednicama razlike među osobama ne tvore nikakvu neprevladivu prepreku jedinstvu. Kao što je to slučaj u Trojstvu, tako se i u čovječanstvu jednina osobe i množina zajedništva i odnosa međusobno ne suprotstavljaju. U beskrajnoj množini čovječanstva svaki čovjek i svaka žena apsolutno su jedinstveni i nužno u relaciji.

Drugu jednako tako temeljnu i važnu činjenicu trinitarne ontologije u životu kršćanina predstavlja trojstvena molitva. Prema načelu recipročnosti koje hoće da je *lex orandi lex credendi*, a u istoj mjeri u kojoj je *lex credendi lex orandi*, kršćaninova molitva treba svjedočiti i izražavati trinitarnu vjeru. Kao što se ne može govoriti o Bogu samo na jedan nediferencirani način, isto tako ne bi trebalo ni govoriti Bogu na jedan nediferencirani način. Jer, ako se bolje pogleda, molitva nije upućena božanskoj naravi. Molitva je upućena, ili bi trebala biti upućena, trima osobama Trojstva. Npr. naviještati da je Isus "jedinorođeni Sin Božji", nije isto što i naviještati da je Isus Sin Trojstva. Kada se ispovijeda da je Isus "sjeo s desne Boga Oca svemogućega", ne izražava se vjeroispovjedno uvjerenje da je Isus sjeo s desne jednog općenitog Boga. Potrebno je, dakle, da se kršćanin, sukladno poštivanju tradicije Novoga zavjeta, u kojem je ime Boga prije svega vlastito ime Očeve osobe, odgoji kako ne bi molio Boga općenito, nego bi mu upravljao molitve u njegovoj trojstvenoj stvarnosti. Ime Boga, koje je vlastito Ocu, dano je Sinu samo jer je jedno s Ocem, "istobitan s Ocem", "od iste substancije kao i Otac". Kršćaninu je utisnut isti trinitarni pečat, jer je kršten ne jednostavno u ime Božje, nego u ime Oca, Sina i Duha Svetoga.

Praktično svjedočanstvo trojstvene molitve nalazimo u uzvišenoj molitvi kakva je euharistijska. Ta molitva se ne obraća Trojstvu na jedan nediferencirani način. Ona je trinitarna, budući da u njoj Sin jedinorođeni, koji je ispunjen Duhom Svetim, upućuje hvalu i zahvaljivanje Ocu. Kršćanin koji sudjeluje na euharistijskom slavlju te se "pričešćuje" po sebi ne moli više Isusa. On već tvori s njime jedno tijelo

jer, u onoj mjeri u kojoj sudjeluje na molitvi, kršćanin ima udjela u njegovu sinovstvu. Jednako tako, kršćanin ne moli više ni Duha Svetog. On moli Oca da pošalje Duha nad kruh i vino kao i nad sve one koji će se pričestiti. Euharistijska molitva, upravo u svojoj intimnoj zajedničarskoj strukturi, uvodi kršćanina na sakramentalan način u samo trojstveno zajedništvo. Naime, zajedništvo s Kristom je djelo Duha koje se ostvaruje u zajedništvu s Ocem. Jer upravo zahvaljujući snazi Duha, kruh postaje tijelom, i baš zahvaljujući snazi tog istog Duha, koji se zazivlje nad one koji će primiti ovaj kruh, ti isti postaju zajedno tijelom Kristovim. Duh je istodobno i izvor zajedništva kršćanina s Kristom i izvor jedinstva koje Krist, kroz pričest, uspostavlja među kršćanima. Taj isti Duh je onaj koji, s Kristom i u Njemu, čini da kršćanin uđe u zajedništvo s Ocem i koji po tom zajedništvu čini sve kršćane braćom. Kao što je Krist mogao istodobno reći: “Ja sam u Ocu” i “Otac je u meni”, tako i kršćani mogu u isto vrijeme reći da zajedništvom Trojstvo dolazi u njih te da oni po slobodnoj i uzajamnoj razmjeni ljubavi ulaze u Trojstvo.

U konačnici, možemo ustvrditi da kršćansku originalnost ne tvori toliko molitva upućena Trojstvu koliko trinitarno moljenje, tj. molitva sukladna dinamizmu Trojstva, koja se obraća Ocu po Sinu, a u Duhu. Autentična kršćanska molitva uvijek je ona ista Isusova molitva, ali koja je utoliko specifična ako je riječ o molitvi upućenoj Bogu Ocu s Njime, zahvaljujući njegovu Duhu, po Njemu i u Njemu.

Treću pak činjenicu, odnosno jednu veoma uočljivu posljedicu utjecaja trojstvene vjere na kršćansku egzistenciju predstavlja zajedničarska dimenzija koja se u njoj očituje i ostvaruje na društvenoj razini. U toj komunitarnoj dimenziji, u koju je svaki kršćanin vitalno uvršten, pojedinac otkriva samog sebe kao onoga koji rađa i jest rođen, kao početak, cilj i žarište zajedničarske dinamike. On je uvršten u zajedništvo iako toga nije svjestan te je pozvan da ostvari zajedništvo svjesnim angažmanom svojeg života.⁵ U tom smislu, trojstvena vjera i ontologija mogu pokazati put na kojem je moguće nadvladati suprotstavljanje između teorije i prakse, između

osobne i društveno-zajedničarske dimenzije: "Tu postaje očitom alternativa onim pojmovnim modelima društva koji u društvu prepoznaju samo zbir pojedinih individualnosti, ili jedan kolektivni subjekt, ili također proizvod jednog čisto funkcionalnog isprepletanja. Nova ontologija je pak poticaj prema jednom novom društvu." Radi se o jednom društvu u mnogočemu drugačijem od totalitarnog društva "u kojem je zajedničarska stvarnost otuđena, sasvim svedena na instrument jedne ideologije", ali isto tako drugačijem od onog društva koje se definira kao utemeljeno na slobodi, a koje je u stvarnosti utemeljeno na apsolutnom individualizmu i egoizmu pojedina-naca, pojedinaca koji su vrednovani temeljem njihove funkcio-nalnosti i učinkovitosti, dok su odnosi među pojedincima svedeni na koegzistenciju koja se odvija na paralelnim putovima poredanim jedan do drugog. "Samo trinitarni model može polučiti da svatko bude, na svoj način, izvorište društva, a da ipak društvo bude nešto više od sume pojedinaca, da društvo posjeduje jedinstven i zajednički život a da pritom taj život bude ipak život svakog pojedinca. Ja, drugi

---

⁵ Usp. J. Moltmann, *La storia trinitaria di Dio*, u: *Isti, Futuro della creazione*, Queriniana, Brescia, 1980, str. 93-109; L. Boff, *Trinità e società*, Citadella, Assisi, 1987; N. Ciola, *Immagine di Dio-Trinità e socialità umana*, u: I. Sanna (pr.), *La teologia per l'unità d' Europa*, Ed., Bologna, 1991., str. 157-180; P. Coda, *Personalismo cristiano, crisi nichilista del soggetto e della socialità e intersoggettività trinitaria*, str. 181-206; K. Hemmerle, *Partire dall'unità. La Trinità come stile di vita e forma di pensiero*, Città Nuova, Roma, 1998; G. Greshake, *La fede nel Dio trinitario. Una chiave per comprendere*, Queriniana, Brescia, 1999., str. 29-37; T. Spidlik, *Noi nella Trinità. Breve saggio sulla Trinità*, Lipa, Roma, 2000; J. N. Besançon, *Dio non è solo: La Trinità nella vita dei cristiani*; Cambòn piše da su studije o Trojstvu te "koje su u novije vrijeme proizvele najviše novosti korisnih kršćanskoj misli i životu. Učinjeni su znatni naponi da bi se obnovilo trinitarnu teologiju i da bi se cjelokupna teologija premislila u svjetlu Trojstva. Ipak, najvažniji fenomen u svemu tome jest snaga kojom biva nanovo otkrivena činjenica da se trojstveni život može u povijesti nasljedovati i prakticirati. U tekstovima i kršćanskim ambijentima pojavljuje se, naime, uvijek nanovo tvrdnja da se u Trojstvu ne nalazi samo izvorište i završnica, već također, korijen, prostor, i "model ljudske društvenosti": E. Cambòn, *Trinità modello sociale*, Città Nuova, Roma, 1999., str. 16.

i cjelina postajemo, već prema tome, polazište, cilj i žarište dinamike.”⁶

Treba se prisjetiti da je ontologija u sebi samoj trinitarna. Božji bitak, koji je u temelju svakog drugog bitka, jedan je trojstveni bitak, budući da Bog nije najprije jedan, a tek potom postaje trojstven, već je jedan i trojstven, Bog Otac, Sin i Duh Sveti. Svaki participirni bitak je bitak koji ima nužnu trinitarnu dimenziju. Pritom “trinitarno” nije tek pridjev, a time ni tek jedna označnica imena, nego je trinitarna sama stvarnost koja ga utemeljuje. Također, i zajednica se ne rađa na način susljednog dodavanja jer je ona život samoga Boga među ljudima i sam život ljudi u njihovu iskustvu Boga. Ova trinitarna ontologija daje snažni poticaj prema jednom novom društvu te pridonosi na odlučujući način stvaranju jedne zajedničarske duhovnosti, koja može predstavljati odgovor specifično kršćanskog na iluzije i razočaranja koja karakteriziraju društveno i eklezijalno ozračje modernog doba.

4. PRAKSA TRINITARNE ONTOLOGIJE

Gdje ti je brat Abel? (Post 4,9). Nažalost, kao što to zapaža M. Kehl, teologiji jedne zajednice ne odgovara uvijek i njezina praksa. Slika saborske Crkve, sva usredotočena na zajedničarsku dimenziju, nije uvijek konkretizirana tako što se je teološki princip zajedništva uspjelo pretočiti u operativni princip komunikacije. Nailazimo tako na velike poteškoće kod nastojanja da se postigne jedinstvo, to primarno dobro Crkve, čak i uz pomoć konsenzusa postignutog dijalogom, premda postoji uvjerenje da, barem na razini načela, ne postoji nikakva nužna suprotnost između dijaloškog konsenzusa i službe vodstva u Crkvi. Očito da se u suvremenom društvu procesi pronalaženja konsenzusa u Crkvi ne događaju u

---

⁶ K. Hemmerle, *Tesi di ontologia trinitaria. Per un rinnovamento del pensiero cristiano*, Città Nuova, Roma, 1996., str. 158.

jednom praznom prostoru ili pak potpuno unutar same Crkve, nego se zbivaju među osobama koje sve više karakterizira duh moderne i postmoderne. To znači, između ostalog, da za mnoge ne postoji neka uska i obvezujuća povezanost s tradicijom iz prošlosti. Primat vlastitog načina gledanja, vlastite savjesti i vlastitog životnog projekta izvanredno je snažan. Još kompleksnije može biti pitanje odnosa jedinstva i pluralnosti: prije svega, kako se može postići obvezujuće jedinstvo u jednoj kulturi koja među svoje najvažnije vrijednosti ubraja upravo radikalnu pluralnost?⁷

Samo u *zajedništvu* i u *kommunikaciji*, tj. u procesu posredovanja između biti-pojedinac i nalaziti se uključen u društvo, tvrdi uvjeren G. Greshake, ljudska osoba ostvaruje uistinu samu sebe. A taj pak cilj može biti dosegnut uz pomoć trinitarne vjere. Ako, naime, trojedini Bog živi vlastiti život na takav način da je u zajednici ljubavi jedna božanska osoba tako kod sebe da je uvijek kod drugih osoba, tada je u načelu i ograničena osoba u stanju pronaći u zajedništvu s drugima i u odnosu s njima ne samo vlastite domete i vlastite granice nego i puninu vlastitog samoostvarenja. Na taj način je pred ljudski život postavljen jedan cilj koji možda, u konkretnim uvjetima povijesti pojedinaca, nikada i ne biva u potpunosti ostvaren. Ipak, zbog toga taj cilj ne postaje tek jedna idealistička apstrakcija. Jer čovjek se ipak može suočiti s teškim životnim situacijama i pozitivno ih prevladati, ali samo ako raspolaže preciznim idealnim orijentacijama i konkretnim razlozima za nadu. Zapravo, jednako tako kao što je jedno sasvim monoteističko poimanje Boga potaknulo nastajanje jednog društva piramidalnog tipa i jedne autoritarne obitelji, tako i jedno uistinu trinitarno shvaćanje može učiniti da nastane jedan drugi oblik društva i obitelji. U trojstvenoj božanskoj obitelji uloge su osobne i nezamjenjive; u njoj se sve odvija u znaku posve apsolutne jednakosti i najintimnijeg odnosa ljubavi i darivanja. Zajedništvo je savršeno, prožimanje

---

⁷ Usp. M. Kehl, *Dove va la Chiesa? Una diagnosi del nostro tempo*, Queriniana, Brescia, 1998., str. 85.

apsolutno. Osobe žive jedna s drugom, jedna za drugu, jedna u drugoj. U naravnom redu, jasno, ne postoje stvarnosti u kojima zajedništvo doseže takve razine savršenstva, jer stvorene osobe nikada ne posjeduju jednu jedinu narav, ne ostvaruju nikada jedno tako potpuno i savršeno prožimanje. No, ogledalo trinitarnog zajedništva predstavlja uvijek mjesto gdje se može promatrati vlastito idealno uobličjenje.

Ako se vjeru u Trojstvo promatra u ovoj perspektivi, zaključuje Greshake, ona je u stanju izazvati novu praksu, inauguirati novi *ethos* i postati temeljna teorija jedne etike suživota i solidarnosti. Ona, zacijelo, ne može biti svedena na jednu praktičnu direktivu, ali može promijeniti praksu i modele života, i to na radikalniji i konkretniji način negoli to mogu druge kulturne i filozofske instancije. Ona, u konačnici, predlaže jedan drugačiji model čovjeka i osobe, jer poima stvarnost na način umreženih odnosa tako da svoje vlastito ispunjenje i puninu stvarnosti postiže upravo u uzajamnoj razmjeni.⁸ Bez sumnje, osjećaji koje izazivaju rasne, religijske i kulturne razlike još uvijek traju. Oni su se, naime, tijekom stoljeća ukorijenili u kolektivno nesvjesno pojedinaca i naroda. Jučer je - u Španjolskoj godine 1492. strah od jednoga Boga stranca doveo do raskida suživota Arapa, kršćana i Židova. Inkvizicija je prisilila židovske obitelji na život u ilegali. Da bi preživjeli, Židovi su bili prisiljeni prikrivati vjeru i postajali su *marani*, što je stoljećima bio sinonim za prezir. Arapi i muslimani bili su protjerani iz jedne na osobit način katoličke države koja je po sebi imala biti gostoljubiva i spremna na prihvaćanje. Danas, se "strancima" pripisuje odgovornost za sukob civilizacija. U njima se vidi neugodne suparnike kod podjele zemljinih bogatstava. Oni su neophodno potrebni tek kada treba održavati razvoj i razinu ugodnog življenja Sjedinjenih Država i Europe. Stranci nam i danas nisu nalik, ne sviđaju nam se, kao što nam ni tada nisu bili slični i nisu nam se sviđali. Tada su oni bili uništeni. Danas su diskriminirani. Pa

---

⁸ G. Greshake, *La fede nel Dio trinitario. Una chiave per comprendere*, str. 52-53.

ipak, “samo kršćanin zna da je drugi već nazočan u biti samog Boga: Sin, koji nikada ne postaje Ocem, i Duh, koji ne postaje ni Ocem ni Sinom; zna da je ovaj vječni drugi uvjet da bi se za Boga moglo reći da je ljubav. Na taj način vječna razmjena ljubavi u Bogu opravdava i razmjenu između Boga i stvorenja: bez vječnog vremena Trojstva nije moguće nikakvo stvaranje sa svojim prolaznim vremenom: “*Inaequalitas praesupponit aequalitatem*”, kaže Bonaventura (*In Hexameron* XI, 9): nejednakost (između Boga i svijeta) pretpostavlja jednakost biti božanskih osoba, jednakost onog bitka koji je daleko od dokidanja razlike među osobama već je naprotiv pretpostavlja kao vlastitu pretpostavku”.⁹ U zajedničkom iskustvu naših međuosobnih odnosa, samopotvrđivanje i samodarivanje, premda nisu uvijek antitetičke stvarnosti u smislu međusobne isključivosti, nikada se savršeno ne podudaraju u smislu njihove istovremene iskusivosti, i to zbog naše nesposobnosti da u istom vremenskom trenutku u sebi ughostimo dva različita stanja svijesti. Međutim, u Bogu se jedan beskrajni dar podudara s najuzvišenijim potvrđivanjem samoga sebe, budući da je presveto Božje Trojstvo posljednje izvorište svake druge osobne stvarnosti. Tri božanske osobe su, naime, one iste subzistentne relacije koje tvore, takoreći, vječnu Božju mladost.

U konačnici, nasljedovanje Presvetog Trojstva u životu kršćanina sublimira svaki naš međuosobni odnos. Naš bitak i bitak Drugoga ne smiju biti postavljeni na suprotstavljenj razini. Naš život je naš, u smislu najuzvišenije i ljudski najviše moguće afirmacije nas samih, u onoj mjeri u kojoj po slobodnom odgovoru ljubavi postaje život Drugoga, tj. život Drugoga u nama po sudjelovanju na Duhu, ali i naš život darovan Njemu u činu trajnog egzistencijalnog štovanja (kulta).

S talijanskog preveli: *Marijan Vugdelija i Nikola Bižaca*

---

⁹ H. U. von Balthasar, *Homo creatus est*, Morcelliana, Brescia, 1986., str. 56.